

Bijna tien jaar geleden lieten we in het zomernummer van Geestgronden zien hoe groot Wimmenum ooit is geweest. Kees Floor laat in onderstaand artikel zien waarom de weinige inwoners van deze heerlijkheid helemaal niet blij waren toen hun gemeente bij Egmond-Binnen werd gevoegd.

Kees Floor

SAMENGAAN WIMMENUM EN EGMOND-BINNEN

In 1851 werd in het Nederlandse Parlement een gemeentewet aangenomen die op termijn geen ruimte liet voor kleinere gemeenten. Na verloop van tijd viel ook voor Wimmenum het doek. In 1857 werd die gemeente, ondanks allerlei protesten, een fusie opgedrongen met buurgemeente Egmond-Binnen.

Wimmenum was oorspronkelijk een zogeheten heerlijkheid, gelegen tussen Bergen en Egmond. In de Franse tijd werd Wimmenum bij keizerlijk decreet opgeheven en in 1811 bij Bergen gevoegd. Na het vertrek van de Fransen maakte Koning Willem I de fusie echter weer ongedaan. Wimmenum gold vanaf 1816 weer als een zelfstandige gemeente. Het grondgebied werd begrensd door dat van Bergen in het noorden, Alkmaar in het oosten, Egmond-Binnen in het zuiden en de Noordzee in het westen (Afb. 19 en 20).

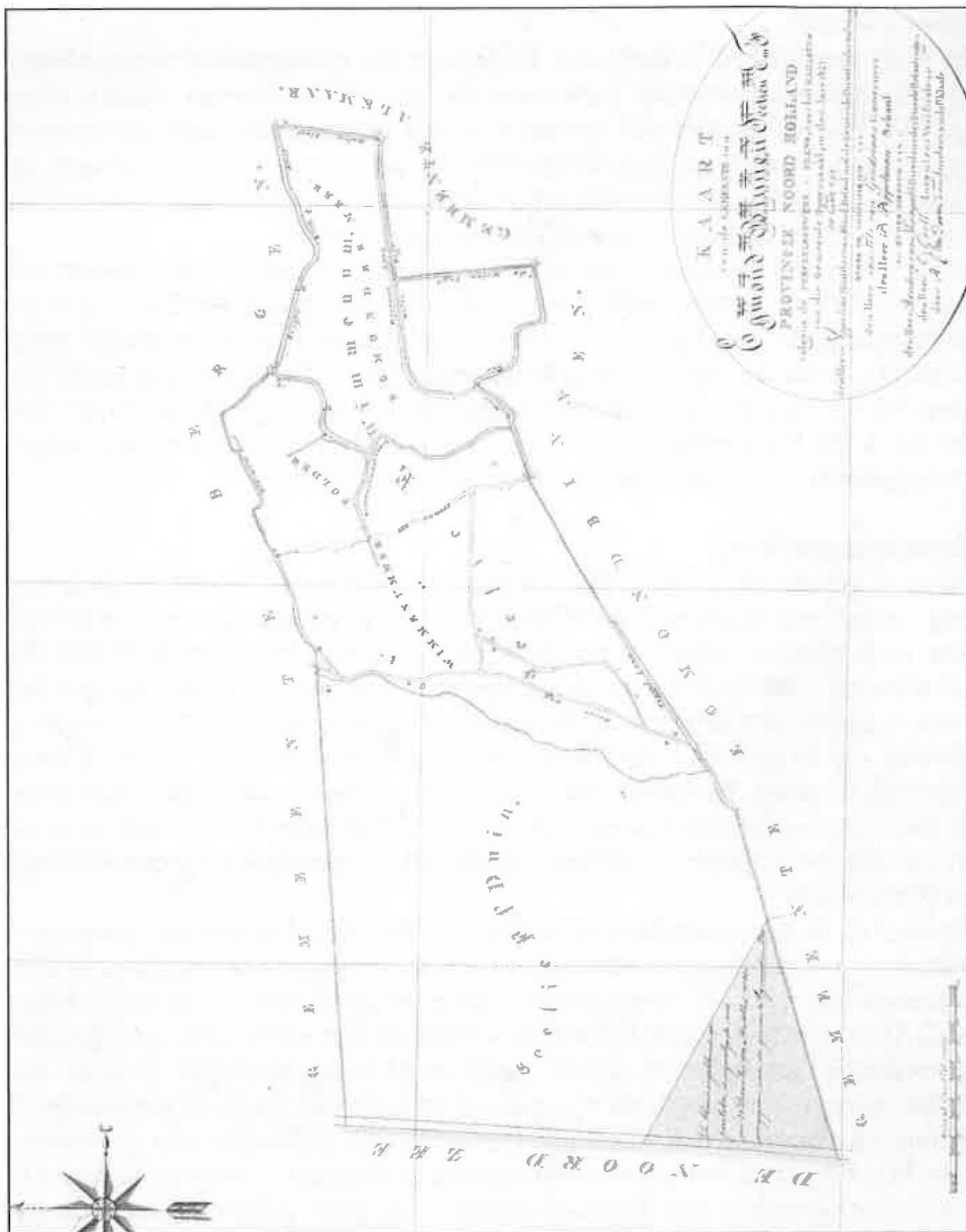
Belastingparadijs

Rond 1850 telde de gemeente 120 inwoners, waarvan er volgens de regels van het toenmalige kiesstelsel overigens slechts zes mochten stemmen voor de gemeenteraad ⁽¹⁾. De bewoners beschikten over enkele privileges waar anderen jaloers op konden zijn. Zo hoefden ze, net als grondeigenaren van elders, vanaf 1854 geen gemeentelijke belastingen en accijnzen meer te betalen;

de gemeente kon zichzelf namelijk bedruipen met de opbrengsten van haar eigendommen ^(2a). Verder konden kinderen gratis naar school. Ook werd de grond in de gemeente uitsluitend verpacht aan de ingezetenen. De 'locals' konden daardoor gemakkelijker, zonder concurrentie van boeren van buiten, over het voor hun agrarische bedrijfsvoering benodigde land beschikken.

Afb. 19 Het nooit formeel goedgekeurde wapen van de voormalige gemeente Wimmenum prijkt op een van de bewaard gebleven palen op de grens met Bergen, nabij hoek Banweg Kleverlaan. Foto: Kees Floor, 2007.

Afb. 20 Kadastrale kaart van de gemeente Wimmenum, 1821. De toenmalige gemeente grensde aan Bergen in het noorden, Alkmaar in het oosten, Egmond-Binnen in het zuiden en de Noordzee in het westen; ze was kadastraal opgedeeld in sectie A, Wimmenum, en sectie B, 't Duin. Het ingekleurde gebied in het zuidwesten (linksonder) ging in 1903 over naar de gemeente Egmond aan Zee. Bron: Het Noord-Hollands Archief, fotonummer 1714.

Gemeentewet

In 1851 werd in het Nederlandse Parlement een gemeentewet aangenomen, waarin allerlei zaken rond gemeenten en het bestuur daarvan werden geregeld ⁽³⁾. Hoewel er niet met zoveel woorden in stond dat kleine gemeenten opgeheven moesten worden, kwam het er in de praktijk toch min of meer op neer. In een hele reeks afzonderlijke wetten werden gemeenten met weinig inwoners ondergebracht bij *volkrijker* buurgemeenten.

Ook Wimmenum moest eraan geloven. Hoewel de oppervlakte van de gemeente veel groter was dan bijvoorbeeld die van Egmond aan Zee, moest ze toch samengaan met Egmond-Binnen. Niet het aantal vierkante meters telde namelijk, maar het aantal kiesgerechtigden. Aanvankelijk werd de grens gelegd bij 25 kiezers, later werd die drempel verlaagd tot 15, maar het was duidelijk dat Wimmenum, rond 1856, met nog slechts vier tot zeven kiesgerechtigden er ver onder bleef (zie toelichting in kader).

Samenvoegingswet

Al op 6 januari 1853 kwamen Gedeputeerde Staten van Noord-Holland met een voorstel om de gemeenten Wimmenum en Egmond-Binnen samen te voegen. Ze kregen er de handen van de Wimmenummer gemeenteraadsleden, die het plan op 7 februari van dat jaar bespraken, niet mee op elkaar; talrijke bezwaren passeerden de revue. Toch was de schaalvergroting niet meer tegen te houden. Op 19 april en 8 juni 1856 ontvingen de leden van de Tweede Kamer namelijk in totaal 28 voorstellen tot het samenvoegen van kleine gemeenten in Holland, Zeeland en Utrecht met grotere buurgemeenten ^(4ab); bovenaan de lijst prijkte het voorstel tot samenvoeging van de gemeenten Egmond-Binnen en Wimmenum.

Hoewel de Wimmenummers ruim drie jaar aan het idee van een gemeentelijke fusie hadden kunnen wennen, waren ze eensgezind en strijdbaar in hun protesten tegen het als vernedering ervaren dreigend verlies van zelfstandigheid. De kiesgerechtigden behielden weliswaar hun stemrecht, maar konden gemakkelijk het onderspit delven tegen de 51 kiesgerechtigde Binders. De eerste tekenen van *'smalende hoogmoed'* in Egmond waren al gesignaleerd. Natuurlijk waren er ook financiële motieven; het ontbreken van gemeentelijke belastingen en het gratis onderwijs waren dierbare verworvenheden. Als het belastingregime van Egmond-Binnen zou gaan gelden, betekende dat 10 *opcenten* (zie toelichting in kader) op gebouwde en onbebouwde eigendommen, 4-20 *opcenten* op de Rijks-personele belasting, 50 *opcenten* bij het slachten van vee en op het binnenlands gedestilleerd, 30 *opcenten* op buitenlands gedestilleerd en 20 *opcenten* op buitenlandse likeuren. Een vat wijn zou acht gulden duurder worden ^(2b). Dat de accijnzen op sterke drank in Egmond aan Zee het dubbele bedroegen van die in Egmond-Binnen ^(4c) was slechts een schrale troost.

Tweede Kamer

Voor het wetsontwerp tot samenvoeging van de gemeenten Egmond-Binnen en Wimmenum in de Tweede Kamer aan de orde kwam, werden de geachte afgevaardigden uitvoerig geïnformeerd over het Wimmenummer standpunt. Er kwamen bij de griffie afzonderlijke bezwaarschriften binnen van min of meer gelijke strekking, afkomstig van respectievelijk de gemeenteraad van Wimmenum en van een groep van dertig inwoners. Daarnaast maakten twaalf buiten de gemeente woonachtige grondeigenaren gezamenlijk bezwaar tegen de samenvoeging in het algemeen en de te verwachten gemeentelijke *opcenten* op hun landerijen in het bijzonder. De gemeenteraad van Egmond-Binnen had geen bezwaren. Opmerkelijk is wel dat de beide fusiegemeenten werden geleid door dezelfde burgemeester, de op Schuylenburg woonachtige S.C.S. Holland ⁽⁵⁾.

Afb. 21 Huize Schuylenburg, de voormalige burgemeesterswoning van de gemeente Wimmenum. Tekening door T.S.M. van der Fluit, 1978. Bron: Beeldbank Noord-Hollands Archief, fotonummer: NL-HlmNHA_359_0931

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel op 7 mei 1857 hield Jhr. Mr. C. van Foreest, conservatief parlementariër voor het district Alkmaar, een breedvoerig betoog tegen de samenvoeging. Van alle 28 wetsvoorstellen tot samenvoeging van gemeenten werden aan dat van de '*vereeniging van Egmond-Binnen en Wimmenum*' verreweg de meeste woorden vuil gemaakt. ^(2bc). Het mocht echter niet baten; het wetsontwerp werd aangenomen met 46 tegen 7 stemmen (zie toelichting in kader).

Eerste Kamer

Daarna was de laatste hoop gevestigd op de Eerste Kamer, die dezelfde wetsvoorstellen ruim een maand later behandelde. De parlementariërs daar zouden wellicht nog een fusie kunnen afwenden. Ze ontvingen van de gemeente een 14 pagina's groot *'uitvoerig en in warmte gesteld'* pleidooi om de samenvoeging af te blazen ^(6a). De stukken die de tweede Kamerleden eerder hadden ontvangen, waren bijgevoegd. In het pleidooi werd ook ingegaan op de antwoorden die minister Van Rappard van Binnenlandse Zaken eerder in de Tweede Kamer had gegeven op vragen en opmerkingen over de wet. Wimmenum zag onder andere geen heil in een hogere accijns op alcohol en verwachtte dat die weinig zou opleveren: het werkte de illegaliteit in de hand en bovendien was er in Wimmenum *'alleen maar in de zomer bij zware veldarbeid'* behoefte aan gedestilleerd. *'Door de vereeniging zullen wrevel en misnoegdheid geboren worden en tot in de verste nageslachten worden voortgeplant'* aldus het gemeentebestuur van Wimmenum, dat tevens waarschuwde voor *'de puinhoopen van verwoest geluk en vervlogen zelfstandigheid'*. Als de plannen van de regering toch door zouden gaan, dan zullen wij ons te zijner tijd bevinden aan de goede kant van de geschiedenis, zo stelde de raad zelfgenoegzaam vast.

Alle mooie woorden ten spijt slaagde de gemeente Wimmenum er echter niet in een meerderheid voor haar standpunt te verwerven. Met 28 tegen 4 stemmen werd het wetsvoorstel aangenomen ^(6b). Toch waren alle protesten niet geheel tevergeefs geweest. De inwoners van Wimmenum bleven ten volle profiteren van de inkomsten van de eigendommen van de voormalige gemeente en het onderwijs bleef gratis, zo blijkt uit de definitieve, in het Staatsblad gepubliceerde wettekst van 13 juni ⁽⁷⁾. De belastingen gingen echter wel omhoog en met de zelfstandigheid verdween ook de voorkeursbehandeling bij de pacht van landerijen. □

Afb. 22 Detail uit afbeelding 19, rechtsonder. Na de samenvoeging van Wimmenum met Egmond-Binnen van 1857 is op de kaart uit 1821 de gemeentenaam Wimmenum doorgehaald en vervangen door 'Egmond-Binnen, sectien E en F'. (de vroegere secties A en B).

Kieswet

De Kieswet van 1803 bepaalde dat de stemgerechtigden '*de Nederduitse taal*' moesten kunnen lezen en schrijven. Bovendien moesten zij eigenaar of vruchtgebruiker zijn van onroerende goederen in de provincie ter waarde van minstens fl 1.500,- en vrij van speciale hypotheek. In 1850 volgde een aanvulling op deze Kieswet. Er kwamen nu ook *censuskiezers* bij. Zij moesten een zeker bedrag aan belastingen betalen om te mogen kiezen. Het moge duidelijk zijn dat Wimmenum slechts een zeer beperkt aantal van deze vermogende inwoners had zodat niet meer dan vier tot zeven ofwel 5% van de bevolking mocht stemmen. <http://www.tijdmachinegilzerijen.nl/detailview.aspx?id=7142>

Aantal leden van Eerste en Tweede Kamer

Vanaf 1848 was er voor de Tweede Kamer een verband tussen het aantal zetels en het inwoneraantal. Op 45.000 inwoners moest er één afgevaardigde zijn. Iedere vijf jaar diende het zetelaantal te worden aangepast aan het inwoneraantal. Zo waren er in 1848 68 en in 1859 72 Tweede Kamerleden. In 1848 werd het aantal Eerste Kamerleden op 39 bepaald. De Kamerleden werkten niet permanent in Den Haag. Voor vergaderingen en beraadslagingen moesten zij uit de provincie komen. Gezien de stemverhoudingen bij de behandeling van het wetsvoorstel over de samenvoeging van Wimmenum en Egmond-Binnen was blijkbaar niet ieder kamerlid aanwezig. https://www.parlement.com/id/vhnnmt7lfkz5/zetel_tal_tweede_en_eerste_kamer.

Opcenten

Opcenten is een vorm van belasting welke wordt geheven bovenop de waarde van een goed of dienst. *Opcenten* kunnen worden geheven als vast bedrag of als een percentage. Deze laatste vorm is vergelijkbaar met het huidige BTW-systeem. Overigens bestaat ook *afcenten*, een vorm van belastingvermindering.

Bronnen

- 1 Handelingen Tweede Kamer 1849-1850 08 juni 1850.
- 2 Handelingen Tweede Kamer 1856-1857: a. 14 november 1856. b. 07 mei 1857. c. 8 mei 1857.
- 3 Lion, Iz.J., Wet, regelende de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der gemeentebesturen, 's Gravenhage 1851.
- 4 Kamerstuk Tweede Kamer 1855-1856: a: kamerstuknummer LXXXIX ondernummers 1, 2 en 15. b. CI, 1. c. CXXI, 7.
- 5 Vleuten, R. van, De geschiedenis van Schuylenburg en zijn bewoners, Geestgronden 14, 2/3, p.60-74, 1 augustus 2007.
- 6 Handelingen Eerste Kamer 1856-1857: a. 11 juni 1857. b. 12 juni 1857.
- 7 Leijen, R., Het einde van de gemeente Wimmenum, Geestgronden 14, 2/3, p.39-42, 1 augustus 2007.